

אוניברסיטת תל-אביב
הפקולטה למדעי הרוח ע"ש לסטר וסאלי אנטין
התכנית הרב תחומית במדעי הרוח

מבוא למחשבה הומניסטית
Introduction to Humanistic Thought

(מס' קורס 01-1011-0662)

מרצה : יקותיאל שוהם, 050-9003262

shuhamiy@post.tau.ac.il

מרכיבי הציון הסופי : 100% עבודה מסכמת

נוכחות חובה

תקציר :

הקורס מציג את דפוסי המחשבה האנושיים כפי שהתפתחו לאורך ההיסטוריה של הרעיונות. אנו ננתח את המחשבה ההומאניסטית, בדגש על הפילוסופיה, מהעת העתיקה, דרך ימי הביניים והעת המודרנית ועד למאה העשרים. בתוך כך נסקור את תחומי המחקר במדעי הרוח מבחינה מתודולוגית ונושאת, ונעמוד על קווי הדמיון והשוני שבין מדעי הרוח למדעים האחרים. בין היתר ננתח את הקשרים של מדעי הרוח עם מדעי החברה, מדעי הטבע, מדעים מדויקים, מדע הכלכלה ועוד.

הסטודנטים יכירו את דפוסי המחשבה היסודיים השולטים בהתפתחותם של המדעים, ילמדו על מושגי יסוד כמו אמת, ודאות, משמעות ואמונה, יזהו את ההיבטים התכניים והלוגיים שלהם, וילמדו ליישם במרחבים הפרקטיים של חיינו. במובן זה הם ירכשו יכולת אנליטית שעשויה לשמש אותם בנושאים עיוניים ומעשיים כאחד.

תכנית הקורס :

פרק ראשון: מהי אמת?

שיעור ראשון – מחשבת הסופיסטים: "האדם הוא מידתם של כל הדברים".

השיעור יעסוק במחשבה על הרלטיביזם. הסופיסטים טענו שהעובדה לפיה אין לנו תשובות חד משמעיות בסוגיות נרחבות של חיינו מלמדת שאין אמת אחת, ושעל כן הכל יחסי לאדם. אנו ננתח את המבנה הטיעוני של הרלטיביזם ונבחן את השלכותיו הפרקטיות בחיי היום יום שלנו.

- קריאת בית: שקולניקוב, ש., וינריב, א., *פילוסופיה יוונית*, כרך א', תל-אביב, האוניברסיטה הפתוחה, 1997.

שיעור שני – מחשבתו של סוקרטס: על אמת אחת וספק.

השיעור יעסוק במחשבה על האבסולוטיזם, התגובה הסוקראטית לרלטיביזם. סוקרטס טען שהרלטיביזם הוא מתכון להדרדרות אינטלקטואלית ולשחיתות חברתית, וביקש ליצור מהפכה בהלך הרוח של אתונה. הוא עבר בשווקים של אתונה וביקר בבתי עשיריה בניסיון לקדם את רעיון האמת האחת. אולם "ההיפותזה של האידיאות" הובילה אותו למסקנה שאם יש אמת אחת, אז אנו לא נוכל לעולם לדעת בוודאות מהי, ולכן נדונו לפעול בסביבה אפיסטמית של ספק. אנו נבחן את הסוגיה האונטולוגית של האמת האחת, הנגזרת האפיסטמית של הספק, והשיתוק הפרקטי שמאיים על המחזיקים בה.

- קריאת בית: שקולניקוב, ש., וינריב, א., *פילוסופיה יוונית*, כרך ב' (חלק ראשון), תל-אביב, האוניברסיטה הפתוחה, 1997.

שיעור שלישי – מחשבתו של אפלטון: על הצלת התופעות והצלת האדם.

השיעור יעסוק בקשר שבין היחסי למוחלט. אפלטון יצא להתמודד עם האתגר הגדול של מורו: כיצד אפשר להתגבר על הספק כשמחזיקים בעמדה לפיה יש אמת אחת. באמצעות תורת האידיאות ותורת ההיזכרות אפלטון הראה לנו שיש דרך ארגומנטטיבית להציל את התופעות ולהציל את האדם, אנו נדון בדרכו של אפלטון ונסמן את גילגולה הדדוקטיבי בחיינו המודרניים.

- קריאת בית: שקולניקוב, ש., וינריב, א., *פילוסופיה יוונית*, כרך ב' (חלק שני), תל-אביב, האוניברסיטה הפתוחה, 1997.

מפגש רביעי – מחשבתו של אריסטו: על הצלת האמת והצלת האדם.

השיעור יעסוק בשאלת הידע כפרקטיקה. ניתן לטעון שאפלטון יצא להציל את התופעות אך סיים את הגותו בסיפור של פנטזיה על עולם נצחי ואל-מרחבי שממשותו רבה יותר מעולמנו המתהווה וכלה. לעומתו אריסטו חשב שנכון יותר להציל את האמת ושעל האדם לאסוף נתונים, לעבד ולנתח אותם, ולאחר מכן לעדכן אותם בכל פעם שנתון חדש מופיע. אנו נדון בדרכו של אריסטו ונסמן את גילגולה האינדוקטיביטי שבחיינו המודרניים.

- קריאת בית: שקולניקוב, ש., וינריב, א., פילוסופיה יוונית, כרך ג', תל-אביב, האוניברסיטה הפתוחה, 1997.

מפגש חמישי – פוטנציאליזם ואקטואליזם: שני זרמי יסוד במחשבה ההומניסטית.

זאב בכלר טוען שההגות היוונית לימדה אותנו שישנם שני דפוסי מחשבה אנושיים קוהרנטיים. סוקרטס ואפלטון ייסדו את דפוס המחשבה הפוטנציאליסטי, ואילו הסופיסטים ואריסטו ייסדו, לטענתו, את דפוס המחשבה האקטואליסטי. בשיעור נדון בשני דפוסי המחשבה ונסכם את הדברים שלמדנו בפרק הראשון של הקורס.

- קריאת בית: בכלר, ז., *שלוש מהפכות קופרניקניות*, חיפה, הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה, 1999.

פרק שני: מהי אמונה?

מפגש שישי – ימי הביניים: בין חשכה להארה.

עם התרחבותה של הנצרות על פני אירופה קיבלה המחשבה ההומניסטית מרכיבי דתיים תיאולוגיים ופולחניים. בשיעור נראה כיצד הפוטנציאליזם התגלגל אל תוך מחשבתו של אוגוסטינוס, וכיצד האקטואליזם התגלגל אל תוך מחשבתו של אקווינס. כך גם חלחלו דפוסי המחשבה הללו אל תוך התיאולוגיה היהודית. השיעור יועבר ע"י מרצה אורח ד"ר ירון כהן צמח, חוקר מדעי הדתות.

- קריאת בית: אוגוסטינוס, *וידויים*, תורגם ע"י קליינברג, א., (ספרי עלית הגג), תל-אביב, ידיעות אחרונות, 2001.
וולמן, א., *אהבת אלוהים: אהבה נוצרית, תאולוגיה ופילוסופיה במשנתו של תומאס אקווינס*, רסלינג, 2005.

מפגשי שביעי – על המהפכה הקופרניקנית וצירי הלידה של האדם.

בספרו "הסהרורים" טוען ארתור קסטלר שגיבורי המהפכה הקופרניקאנית התהלכו בחברתם כחולמים בהקיץ, שהרי המודל הגיאוצנטרי של היקום תאם את מראה העיניים ושוכלל באופן אינדוקטיבי מדויק במשך 2000 שנים. כנגד מודל זה, שתאם גם את התפיסה התיאולוגית של האדם כנזר הבריאה, הם הציעו מודל חדש, הליוצנטרי, שבתחילה נראה היה כמסורבל ולא יעיל. אנו נדון במהפכה הקופרניקנית ובשאלת אופיין של מהפכות במדע. כמו כן נתאר את הרפורמציה הפרוטסטנטית ונשאל על תרומתה להתפתחותם של צירי הלידה של הרנסאנס.

- קריאת בית: קסטלר, א., *יוהאנס קפלר, האיש ופעלו*, תרגם: חיים בן-עמרם, תל אביב, הוצאת דביר, 1970.

Koestler, A., *The Sleepwalkers: A History of Man's Changing Vision of the Universe*, Compass, 1990.

פרק שלישי: מהי ידיעה?

מפגש שמיני ותשיעי – לידתו של האדם והנאורות.

המהפכה הקופרניקנית יצרה שבר אינטלקטואלי חריף בחוגים המשכילים של אירופה. בשיעור נלמד על המתודה של רנה דקארט לידע מדעי. מתודה שמתחילה בהטלת ספק, פוגשת את, האני החושב", ואף מצליחה, לטענת דקארט, לחלץ תוך עצמנו קריטריונים לוודאות מדעית.

- קריאת בית: רנה דקארט, *מאמר על המתודה*, מצרפתית: יהושע קנו, ספרי עליית גג, 2010.
- רנה דקארט, *הגינות על הפילוסופיה הראשונית*, מצרפתית: דורי מנור, ספרי עליית גג, 2001.

מפגש עשירי – ליברליזם שחרור האדם.

הפילוסופיה של דקארט מסמנת את תחילתה של המחשבה הרציונליסטית בעת החדשה. ניכרים בה כבלים מחשבתיים, כמו אידיאות מולדות, שמקבעים את האדם הכרתו את העולם ופועלו בו. בשיעור נדון במהפכה המדעית של המאה ה-17, וכיר את המחשבה האמפריציסטית בעת החדשה הרואה באדם "לוח חלק" הרוכש ידע על סמך הניסיון בלבד.

- קריאת בית: ג'ון לוק, *מסה על שכל האדם*, מאנגלית: יוסף אור, מאגנס, 1972.

מפגש אחד עשר – פוטנציאליזם ואקטואליזם בעת החדשה.

דפוס המחשבה הפוטנציאליסטי התפתח בעת החדשה לרציונליזם הקונטיננטלי, ודפוס המחשבה האקטואליסטי התפתח בה לאמפריציזם של האיים הבריטיים. בשיעור נדון שוב בשני דפוסים המחשבה ונסכם את התפתחותם בעת החדשה.

- קריאת בית: בכלר, ז., *שלוש מהפכות קופרניקניות*, חיפה, הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה, 1999.

פרק רביעי: מהי משמעות?

מפגש שניים עשר: הומניזם: בין פסיכואנליזם לאקזיסטנציאליזם.

השיעור יעסוק בסוגיית ההומניזם ובתשובות שנתנו לשאלה מהו האדם? נציג בשיעור שני זרמים שביקשו להשיב על השאלה: הזרם המהותני שזיגמונד פרויד והמודל הסטרוקטורליסטי עשויים

להיות מייצגים מובהקים שלו, והזרם האנטי-מהותני שבמרכזו זיאן פול סארטר והאקזיסטנציאליזם החילוני.

- קריאת בית: זיגמונד פרויד, *מבוא לפסיכואנליזה*, תרגם: חיים איזק, הוצאת דביר, 1988. זיאן פול סארטר, *האקזיסטנציאליזם הוא הומניזם*, תרגם: עירן דורפמן, הוצאת כרמל, 2014.

מפגש שלושה עשרה: מחשבות על פוסט-הומניזם: יש דבר כזה?

השיעור יעסוק בשאלה באיזה מובן אנו לקראת עידן פוסט הומניסטי, ומהי המשמעות של אפשרות זאת באשר לדפוסי המחשבה האנושיים.

רשימה ביבליוגרפית (ראשונית)

- אוגוסטינוס, *ויזויים*, תורגם ע"י קליינברג, א., ספרי עלית הגג, תל-אביב, ידיעות אחרונות, 2001.
- בכלר, ז., *שלוש מהפכות קופרניקניות*, חיפה, הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה, 1999.
- גיון לוק, *מסה על שכל האדם*, מאנגלית: יוסף אור, מאגנס, 1972.
- וולמן, א., *אהבת אלוהים: אהבה נוצרית, תאולוגיה ופילוסופיה במשנתו של תומאס אקווינס*, רסלינג, 2005.
- זיאן פול סארטר, *האקזיסטנציאליזם הוא הומניזם*, תרגם: עירן דורפמן, הוצאת כרמל, 2014.
- זיגמונד פרויד, *מבוא לפסיכואנליזה*, תרגם: חיים איזק, הוצאת דביר, 1988.
- קסטלר, א., *יוהאנס קפלר, האיש ופעלו*, תרגם: חיים בן-עמרם, הוצאת דביר, 1970.
- רנה דקארט, *הגיונות על הפילוסופיה הראשונית*, מצרפתית: דורי מנור, ספרי עליית גג, 2001.
- רנה דקארט, *מאמר על המתודה*, מצרפתית: יהושע קנז, ספרי עליית גג, 2010.
- רפ, א., צלה, ד., *הומאניזם-הרעיון ותולדותיו* (ספריית אוניברסיטה משודרת). תל-אביב: מטכ"ל / קצין חינוך ראשי / גלי צה"ל, משרד הבטחון-ההוצאה לאור, 1991.
- שקולניקוב, ש., וינריב, א., *פילוסופיה יוונית*, תל-אביב, האוניברסיטה הפתוחה, 1997.
- שקולניקוב, ש., וינריב, א., *רציונליזם ואמפיריציזם: מגמות פילוסופיות במאה ה-17 וה-18*, תל-אביב, האוניברסיטה הפתוחה, 1990.

Koestler, A., *The Sleepwalkers: A History of Man's Changing Vision of the* •
Universe, Compass, 1990.